

**צוותי המומחים של המשבר
צוות כלכלה ותעסוקה
נייר עמדה מס' 4
מאי 2020**

השפעת משבר הקורונה על שוק התעסוקה הערבי בישראל: מגמות עדכניות והמלצות להמשך

ד"ר אבו-בדר סלימאן | המחלקה לכלכלה, אוניברסיטת בן גוריון בנגב

תקציר:

אזרחי ישראל הערבים פגיעים במיוחד בפני טלטלות כלכליות, מאחר שהם מרוכזים בענפי תעסוקה מסורתיים כמו חקלאות ובינוי. ענפים אלה מועדים לפגיעה קשה במיוחד בעתות משבר, וכפי שמלמדים נתוני האבטלה העדכניים, כך אכן קרה בחודשים האחרונים: התוספת הממוצעת לשיעור האבטלה בקרב האוכלוסייה הערבית בארץ גבוהה בכ-25% בהשוואה לאוכלוסייה היהודית. בנוסף, השכר בענפים אלה נמוך באופן משמעותי מהממוצע במשק, ולכן סביר להניח כי עובדים ערבים רבים נכנסו למשבר הנוכחי כשיש בידם משאבים מועטים יחסית להתמודדות עמו – כמו חסכונות, למשל. מכיוון שענפי התעסוקה המסורתיים נפגעו בצורה חמורה יותר משאר ענפי המשק ומכיוון שאינם בראש מעייניה של הממשלה, ניתן גם להניח שעובדים ערבים רבים יתקשו למצוא עבודה חדשה בעתיד הקרוב. המסמך שלפניכם מציג ניתוח כלכלי של מגמות אלו ומציע פתרונות לטיפול בבעיה. בטווח הקצר מוצע להנהיג מדיניות של הכנסה בסיסית אוניברסלית (Universal Basic Income) לזמן מוגבל, עד ליציאה מהמשבר. בטווח הארוך מוצע לחולל תפנית במצב שוק העבודה הערבי בארץ, שתאפשר לאזרחים הערבים להשתלב בכלל ענפי המשק הישראלי.

1. רקע

מצבה הכלכלי של החברה הערבית היה מאז ומתמיד נחות ביחס לשאר האוכלוסייה בישראל. לאורך שנים הצמיחה הכלכלית לא הצליחה לסגור את הפערים ברמת החיים בין ערבים ליהודים. זאת בשל קיומם של חסמים מבניים במשק הישראלי, שמקורם במדיניות ממשלתית מפלה בכלל תחומי החיים: חינוך,¹ תעסוקה ושכר,² בריאות,³ תכנון ובנייה⁴ ועוד. בדומה למדינות אחרות, גם בישראל משבר הקורונה פגע באופן חמור במיוחד בשכבות החלשות – וביתר שאת באלה שאין להן השפעה על קבלת ההחלטות הנוגעות לחייהן. לפיכך, כפי שיפורט בהמשך, סביר להניח כי הנזקים שמשבר זה יסב לחברה הערבית בישראל יהיו משמעותיים במיוחד וייקח לה זמן רב להתאושש ממנו. חולשת החברה הערבית בשוק העבודה באה לידי ביטוי בריכוז גבוה של מועסקים ערבים בענפים כלכליים שבהם השכר נמוך כמו ענפי הבינוי, החקלאות והתחבורה. בנוסף לכך, אזרחים ערבים סובלים מאפליה מתמשכת בקבלה למקומות עבודה, מנגישות נמוכה יותר להשכלה איכותית ולהכשרה מקצועית ומאפליה בשכר.⁵ באופן כללי, האוכלוסייה הערבית בארץ מתאפיינת במספר גבוה של נפשות במשק בית, במספר קטן יחסית של מפרנסים ובהכנסה נמוכה. כתוצאה מכך, משקי הבית מתאפיינים ב"יחס תלות" גבוה – כלומר, במספר גבוה של תלויים כלכלית (מתחת לגיל 15 ומעל גיל 65) לעומת מספר המפרנסים הפוטנציאליים בכל משק בית (בני 65-15). לבסוף, בזמן משבר כלכלי הענפים המסורתיים – שבהם, כאמור, יש ריכוז גבוה במיוחד של מועסקים ערבים – נפגעים בצורה קשה יותר מהענפים המודרניים שמעסיקים עובדים מיומנים יותר וגם מסוגלים להתאים את עצמם ביתר קלות לנסיבות המשתנות.

¹ בלס, נחום (2017). "ההישגים הלימודיים של תלמידים ערביים", ירושלים: מרכז טאוב לחקר המדיניות החברתית בישראל. נייר מדיניות מספר 04.2017;

Abu-Saad, Ismael (2016), "Access to higher education and its socio-economic impact among Bedouin Arabs in Southern Israel," *International Journal of Education Research*: 76, 96-103.

² אבו בדו, סלימאן ודניאל גוטליב (2008). "עוני, חינוך ותעסוקה בחברה הערבית-בדואית: מבט השוואתי", מחקר מדיניות, ירושלים: מכון ון ליר בירושלים והביטוח הלאומי; ישיב, ערן וניצה (קלינר) קסיר (2018). "כלכלת החברה הערבית בישראל", המכון החרדי למחקר.

³ דב צ'רניחובסקי, דב, בשארה בשאראת, ליאורה בוורס, אביב בריל וחן שרוני, (2017). "בריאות האוכלוסייה הערבית בישראל" מתוך "דו"ח מצב המדינה 2017", מרכז טאוב לחקר המדיניות החברתית בישראל.

⁴ יפתחאל, אורן (2000). "קרקעות, תכנון ואי-שוויון: חלוקת המרחב בין יהודים וערבים בישראל", מרכז אדוה.

⁵ Asali, Muhammad (2006), "Why Do Arabs Earn Less than Jews in Israel?" Falk Institute for Economic Research. Discussion Paper No. 06.03;

מיעארי, סאמי, עולא נבואני ונביל חטאב (2011). "מגמות בפערי שכר בין ערבים ליהודים 1997-2009", המכון הישראלי לדמוקרטיה.

2. השפעת המשבר על התעסוקה בחברה הערבית

טבלה 1 מציגה את התפלגות המועסקים הערבים לפי ענפים כלכליים במשק והריכוז שלהם בענפים אלה. מהעמודה השמאלית ביותר ניתן ללמוד כי 14% מהמועסקים הערבים עובדים בחינוך, 17% בבינוי, 14% במסחר סיטוני וקמעוני ובתיקון כלי רכב מנועיים, 12% בכרייה וחציבה ו-10% בשירותי הרווחה והסיעוד. חמשת הענפים הללו מעסיקים יותר מ-70% מכלל המועסקים הערבים. רוב הענפים אלה, כפי שמעידה טבלה 3, מתאפיינים בשכר נמוך יחסית ובתנודתיות גבוהה מאוד (עונתית ושל שווקים חיצוניים). הדבר נכון במיוחד לענף הבינוי, שבו הריכוז הגבוה ביותר של עובדים ערבים. העמודה הימנית ביותר בטבלה 1 מתארת את ריכוז השכירים הערבים בכל ענף במשק. כמעט 50% מהמועסקים בענף הבינוי הם ערבים ורובם שכירים. עובדים ערבים דומיננטיים מאוד גם בענף החקלאות, שבו כמעט 30% מהמועסקים הם ערבים, כשיעור השכירים מתוכם עומד על כ-36%. ענף נוסף בעל ריכוז גבוה של עובדים ערבים הוא ענף שירותי תחבורה: על אף שרק 7% מהמועסקים הערבים עובדים בענף זה, הם מהווים 23% מכלל המועסקים בענף.

טבלה 1				
התפלגות מועסקים (שכירים) ערבים לפי ענף כלכלי (2018)				
ענף כלכלי	אחוז הפועלים הערבים בענף מכלל הפועלים	אחוז הגברים הערבים בענף כל מתוך כל הגברים בענף	אחוז הנשים הערביות כל מתוך כל הנשים בענף	אחוז הערבים המועסקים בענף מסה"כ מועסקים ערבים
חקלאות, ייעור ודיג	28.8(36.8)	26.8 (36.3)	33.6(37.5)	2.1
תעשייה; כרייה וחציבה	14.7	17.5	7.5	11.8
אספקת חשמל	7.9	8.8	0	0.3
אספקת מים, שירותי ביוב וטיהור וטיפול בפסולת	16.1	19.1	0	0.4
בינוי	45.4(51.2)	48.4(55.9)	12.5(12.6)	17.1
מסחר סיטוני וקמעוני ותיקון כלי רכב מנועיים	17.9	22.5	11.9	14.2
שירותי תחבורה, אחסנה, דואר ובלדרות	22.7	26.7	6.4	7.2
שירותי אירוח ואוכל	17.4	23.1	9.2	5.4
מידע ותקשורת	2.8	2.9	2.6	1.1
שירותים פיננסיים ושירותי ביטוח	4.9	4.4	5.2	1.2
פעילויות בנדל"ן	3.2	5.2	0	0.2
שירותים מקצועיים, מדעיים וטכניים	7	8.5	5.3	3.8
שירותי ניהול ותמיכה	14.6	16.8	11.5	4.2
מנהל מקומי, ציבורי וביטחון וביטוח לאומי	4.6	5.9	2.6	3.4
חינוך	15.5	15.6	15.6	14.4
שירותי בריאות, רווחה וסעד	12.2	19.4	10.2	9.7

0.8	4	6.4	5.3	אמנות, בידור ופנאי
1.4	7.4	13.2	9.6	שירותים אחרים
0.9	7.8	5.8	7.5	משקי בית כמעסיקים
100				סה"כ
<p>החישובים מתבססים על טבלה 9.12 מהשנתון הסטטיסטי לישראל לשנת 2019. הנתונים בסוגריים מתייחסים לשכירים. כאשר לא מופיעים סוגריים, אין הבדלים משמעותיים בין נתוני שכירים לבין כלל המועסקים.</p>				

על בסיס הטבלה לעיל וניתוח הנתונים על העובדים שנפגעו בחודשים האחרונים כתוצאה מהמשבר – כלומר, פוטרו או הוצאו לחל"ת – ניתן להעריך את הפגיעה היחסית בכוח העבודה הערבי. טבלה 3 וגרף 1 מצביעים בצורה ברורה על הפגיעה הקשה ברווחת האזרחים הערבים. לא זאת בלבד שיותר מועסקים ערבים נמצאים בענפים שנפגעו קשה יותר מהמשבר, אלא שהם מרוכזים בענפים שבהם גם לפני המשבר המשכורות היו נמוכות בהרבה מהמוצע במשק. כפי שגרף 1 מראה, מעל ל-50% מהגברים השכירים בענף הבינוי הם ערבים, והשכר בענף זה הוא מהנמוכים במשק. בנוסף, הענף סובל מתנודתיות עונתית גבוהה. עוד ניתן ללמוד מהגרף כי 37% מהמועסקים והמועסקות בענף החקלאות הם ערבים. גם כאן השכר הוא מהנמוכים במשק, והענף סובל מתנודתיות עונתית. בענפים המובילים מבחינת שכר המועסקים הערבים מהווים אחוזים בודדים בלבד. ההערכה היא כי לרוב הערבים שהוצאו לחל"ת אין חסכונות שיאפשרו להם להתמודד עם הקשיים הכלכליים. מכאן גם יוצא שהסיוע הממשלתי פוסח על חלק ניכר מנפגעי המשבר – אלה שהוצאו לחל"ת. המצב המשתקף מגרף 1 מחייב יישום של מדיניות ארוכת טווח שתבטיח את הקטנת הסיכון המובנה בתעסוקה הערבית בזמני משבר. על כך נרחיב בהמשך.

לפי דוח סיכום חודש מרץ של שירותי התעסוקה, רוב הערים שנמצאות בראש טבלת האבטלה הן ערים חרדיות וערביות: נצרת עם 47 אחוזי אבטלה ואחריה רהט אום אל-פחם כל אחת עם 33 אחוז.⁶ יש לזכור שהרוב המוחלט של הרשויות הערביות בישראל נמצאות באשכול הראשון – כלומר, הנמוך ביותר – בסולם הדירוג הסוציו-כלכלי של הלמ"ס.⁷

⁶ שחר אילן, כלכליסט, 5.4.2020. בהתבסס על דו"ח סיכום חודש מרץ של שירותי התעסוקה. <https://www.calcalist.co.il/local/articles/0,7340,L-3806191,00.html>

⁷ <https://www.cbs.gov.il/he/subjects/Pages/%D7%9E%D7%93%D7%93-%D7%97%D7%91%D7%A8%D7%AA%D7%99-%D7%9B%D7%9C%D7%9B%D7%9C%D7%99-%D7%A9%D7%9C-%D7%94%D7%A8%D7%A9%D7%95%D7%99%D7%95%D7%AA-%D7%94%D7%9E%D7%A7%D7%95%D7%9E%D7%99%D7%95%D7%AA.aspx>

טבלה 2				
תוספת לשיעורי אבטלה				
מרץ 20	פברואר 20	ינואר 20	אחוז הפועלים הערבים בענף מכלל הפועלים	ענף כלכלי
4%*	4%*	4%*	28.8(36.8)	חקלאות, ייעור ודיג
4%	8%	7%	14.7	תעשייה; כרייה וחציבה
			7.9	אספקת חשמל
			16.1	אספקת מים, שירותי ביוב וטיהור וטיפול בפסולת
4%*	4%*	4%*	45.4(51.2)	בינוי
9%	7%	7%	17.9	מסחר סטוני וקמעוני ותיקון כלי רכב מנועיים
4%	4%	4%	22.7	שירותי תחבורה, אחסנה, דואר ובלדרות
7%	2.5%	3%	17.4	שירותי אירוח ואוכל
			2.8	מידע ותקשורת
4%	3.5%	4%	4.9	שירותים פיננסיים ושירותי ביטוח
			3.2	פעילויות בנדל"ן
			7	שירותים מקצועיים, מדעיים וטכניים
			14.6	שירותי ניהול ותמיכה
			4.6	מנהל מקומי, ציבורי וביטחון וביטוח לאומי
14%	7.5%	7%	15.5	חינוך

				12.2	שירותי בריאות, רווחה וסעד
				5.3	אמנות, בידור ופנאי
15%	19%	17%		9.6	כללי וללא-ניסיון
				7.5	משקי בית כמעסיקים
סה"כ תוספת לשיעור האבטלה					
4.3%	4.5%	5.4%	ערבים		
3.4%	3.6%	4.4%	יהודים		
1.26	1.25	1.23	יחס ערבים/יהודים		
<p>החישובים מתבססים על טבלה 9.12 מהשנתון הסטטיסטי לישראל לשנת 2019. * בהעדר נתונים לגבי חלק מהענפים, אנו מחשבים את התוספת לשיעור הלא-מועסקים בהנחה של תוספת 4% של אבטלה בענפי הבינוי והחקלאות. הנחה זו סבירה מאוד שכן שיעור זה נמצא בתחתית הערכים שפרסמו בשירות התעסוקה לגבי עשרת הענפים שנפגעו הכי הרבה וגם בגלל שבענפים אלו, הפועלים הערבים הם משלימים לפועלים פלסטינאים שהוחזרו לשטחים לאחר פרוץ המגפה.</p>					

מהחישובים בתחתית טבלה 2 ניתן לראות כי העובדים הערבים נפגעו בצורה קשה יותר מהמשבר ביחס לשאר העובדים במשק. הנוכחות שלהם בולטת בענפים שנפגעו קשה במיוחד בחודשים האחרונים – 73% לעומת 55%. הטבלה מראה כי בשלושת החודשים הראשונים של 2020 העלייה בשיעור האבטלה בקרב ערבים הייתה 5.4%, 4.5% ו-4.3% (ינואר, פברואר, ומרץ בהתאמה). לשם השוואה, העלייה בקרב המובטלים היהודים הייתה 4.4%, 3.6% ו-3.4%. המשמעות היא שהתוספת הממוצעת בשיעור האבטלה בקרב ערבים היא כ-25% יותר מאשר בקרב היהודים.

ענפים בעלי נוכחות גבוהה של ערבים מתאפיינים בדרך כלל במועסקים עם רמת מיומנות נמוכה או היעדר מיומנות, ועל-כן השכר בהם נמוך בהרבה מסקטורים של עובדים בעלי רמת מיומנות גבוהה, שבהם יש פחות תנודתיות בשיעור התעסוקה והשכר גבוה. אתגר נוסף הוא שמדובר כאן במובטלים ולא במועסקים שהוצאו לחל"ת, ולכן יהיה להם קשה יותר לחזור למקומות העבודה שמהם נפלטו. יתרה מכך, מקומות העבודה עצמם נמצאים בסיכון גבוה, וייתכן שלא יוכלו להמשיך להתקיים בעתיד בדומה לרבים מהעסקים הקטנים במשק.

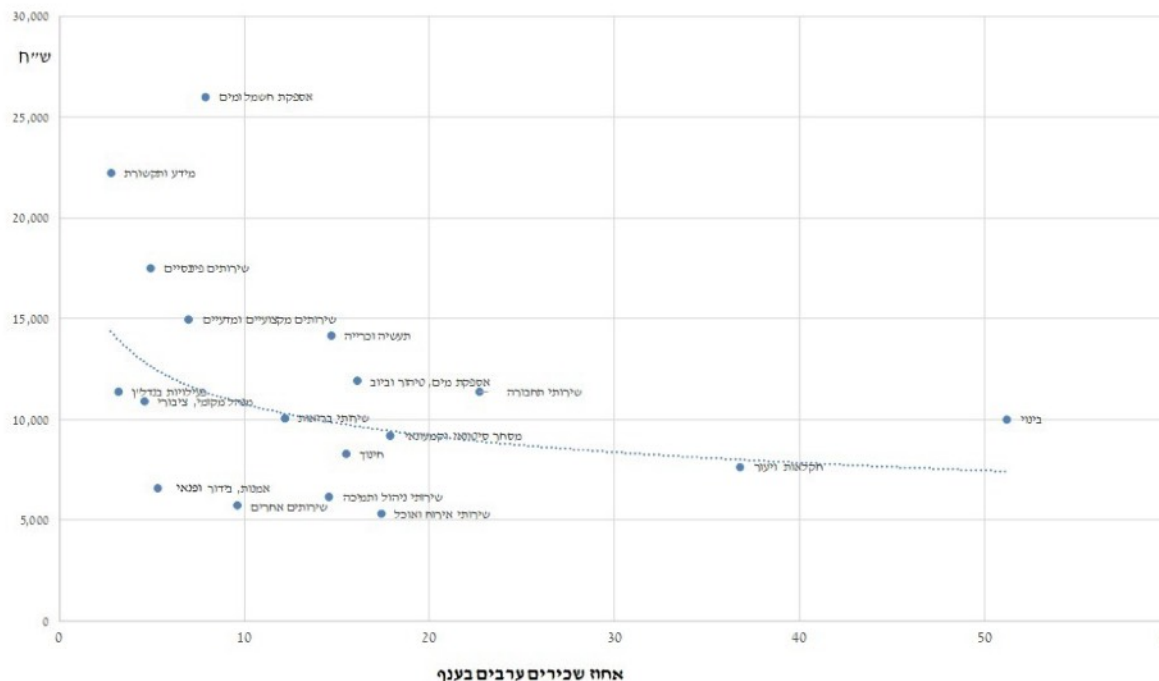
טבלה 3		
שכר ממוצע ברוטו לחודש ספטמבר 2019		
שכר ברוטו ממוצע – ספטמבר 2019	אחוז שכירים הערבים מכלל השכירים בענף	ענף כלכלי
7,637	36.8	חקלאות, ייעור ודיג
14,185	14.7	תעשייה; כרייה וחציבה
26,000	7.9	אספקת חשמל
11,900	16.1	אספקת מים, שירותי ביוב וטיהור וטיפול בפסולת
10,000	51.2	בינוי
9,221	17.9	מסחר סיטוני וקמעוני ותיקון כלי רכב מנועיים
11,370	22.7	שירותי תחבורה, אחסנה, דואר ובלדרות
5,300	17.4	שירותי אירוח ואוכל
22,249	2.8	מידע ותקשורת
17,520	4.9	שירותים פיננסיים ושירותי ביטוח
11,390	3.2	פעילויות בנדל"ן
14,980	7	שירותים מקצועיים, מדעיים וטכניים
6,159	14.6	שירותי ניהול ותמיכה
10,867	4.6	מנהל מקומי, ציבורי וביטחון וביטוח לאומי
8,297	15.5	חינוך

10,054	12.2	שירותי בריאות, רווחה וסעד
6,586	5.3	אמנות, בידור ופנאי
5,711	9.6	שירותים אחרים

מקור: מקור נתוני השכר הוא דו"ח הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה אודות משרות שכיר ושכר ממוצע למשרת שכיר לפי ענף כלכלי, נתונים מקוריים שפורסם ב 4 למרץ 2020. קישור

<https://www.cbs.gov.il/he/mediarelease/pages/2020/%D7%94%D7%A9%D7%9B%D7%A8-%D7%94%D7%9E%D7%95%D7%A6%D7%A2-%D7%91%D7%A8%D7%95%D7%98%D7%95-%D7%9C%D7%9E%D7%A9%D7%A8%D7%AA-%D7%A9%D7%9B%D7%99%D7%A8-%D7%A9%D7%9C-%D7%A2%D7%95%D7%91%D7%93%D7%99%D7%9D-%D7%99%D7%A9%D7%A8%D7%90%D7%9C%D7%99%D7%9D-%D7%91%D7%A9%D7%A0%D7%AA-2019.aspx>

גרף 1- שכר ממוצע כנגד ריכוזיות של שכירים ערבים בענף כלכלי
שכר ברוטו בשליש השלישי ל-2019

לסיכום, מהניתוח הכלכלי שהוצג עד כאן עולה התמונה הבאה: אזרחי ישראל הערבים פגיעים במיוחד בפני טלטלות כלכליות, משום שהם מרוכזים בענפי תעסוקה מסורתיים כמו חקלאות ובינוי. רמות השכר בענפים אלה הן מהנמוכות במשק ובנוסף לכך, ענפים אלה נפגעים בצורה חמורה במיוחד בעתות משבר. כפי שמלמדים נתוני האבטלה העדכניים, כך אכן קרה בחודשים האחרונים: התוספת הממוצעת בשיעור האבטלה בקרב ערבים היא כ-25% יותר מאשר בקרב היהודים. בשל ריכוזם הגבוה בענפים מסורתיים, ניתן להניח כי העובדים הערבים נכנסו למשבר הנוכחי כשבידם מעט מאוד משאבים להתמודדות עמו – חסכוניות, למשל. יתרה מכך, ענפי תעסוקה אלה נפגעו בצורה חמורה יותר יחסית לשאר ענפים המשק ואינם בראש מעייניה של הממשלה, ולכן סביר להניח כי עובדים ערבים רבים יתקשו למצוא עבודה חדשה בעתיד הקרוב.

3. המלצות מדיניות לטווח הקצר והארוך

עקב המגמות שתוארו לעיל, יש צורך דחוף ביישום מדיניות שתקל על משקי בית ועסקים שנפגעו מהמשבר. החברה הערבית בכלל, והחברה הערבית-בדואית באופן ספציפי, נפגעו באופן חמור במיוחד בחודשים האחרונים בגלל תנאים חברתיים וכלכליים שהתהוו במשך עשרות שנים של מדיניות ממשלתית מפלה. מדיניות זו השאירה את אזרחי ישראל הערבים בתחתית הסולם הסוציו-אקונומי, ולא אפשרה לצעירים ערבים לעבור ממקצועות צווארון כחול המתאפיינים בשכר נמוך למקצועות המתאפיינים ביציבות תעסוקתית ושכר גבוה. מדיניות זו היא שיצרה את תמהיל מקומות העבודה שבהם כוח העבודה הערבי נמצא היום: ענפים נחשלים יחסית, שנפגעו ראשונים ובצורה חזקה יותר מענפים אחרים במשק.

א. בטווח הקצר: הכנסה בסיסית אוניברסלית עד ליציאה מהמשבר הכלכלי בהתבסס על מאפייני כוח העבודה הערבי, ובשל העובדה שמשקי בית מתחת לקו העוני – יהודיים וערביים כאחד – מתאפיינים בדרך כלל במספר גדול של נפשות, ההמלצה העיקרית היא להנהיג מדיניות של הכנסה בסיסית אוניברסלית (Universal Basic Income) לזמן מוגבל, עד היציאה מהמשבר. למדיניות זו כמה יתרונות: היא גם מבטיחה רמת חיים סבירה למשקי הבית שנפגעו מהמשבר וגם יוצרת ביקושים במשק, מה שיאפשר לעסקים קטנים לשרוד בחודשים הקרובים ולחזור להעסיק עובדים. יתרה מכך, מדיניות כזו תהיה אפקטיבית יותר בסיוע לחברה הערבית. זאת מאחר שרבים מהעסקים הקטנים במגזר הערבי אינם מוכרים לרשויות, ולכן התוכנית הממשלתית הקיימת אינה מסייעת להם.

מדיניות של הכנסה בסיסית אוניברסלית כבר נבחנה על-ידי כמה מוסדות וחוקרים בישראל, אם כי תוך המלצה ליישם אותה לצד ביטול גורף של כלל הקצבאות הקיימות בארץ⁸ או לצד ביטול חלק מהקצבאות ובחינה עתידית של השאר.⁹ ההצעה שלנו אינה באה להחליף את הקצבאות הקיימות אלא להתווסף אליהן, והיא נועדה להיות מוגבלת בזמן. מדינות רבות ברחבי העולם בוחנות בשנים האחרונות את האפשרות להנהיג הכנסה בסיסית אוניברסלית – וביתר שאת מאז פרוץ המשבר. אפילו בארצות הברית הגישו באחרונה מספר חברי קונגרס הצעה לתשלום של אלף דולר למבוגר וחמש מאות דולר לילד לתקופה של ארבעת חודשים. על-פי ההצעה, תקופה זו ניתנת להארכה בכפוף לקצב היציאה של המשק מהמשבר.

במסגרת מדיניות של הכנסה אוניברסלית, הממשלה משלמת סכום קבוע לכל אזרח ללא כל מבחן הכנסה – כלומר, לעניים ועשירים כאחד, בין אם הם עובדים או אם לא.¹⁰ חשוב לציין כי זו אינה הצעה מופרכת או דמיונית: ממשלת ישראל עצמה העבירה לפני פסח מענק חד-פעמי לכל משק בית עם ילדים בגובה של 500 עד 2,000 שקל. ההצעה שלנו אינה שונה מאוד ממדיניות זו: אנו מציעים להגדיל מעט את הסכום ולשלם אותו לאורך כמה חודשים.

⁸ ראו, למשל: כץ, אורי ומיכאל שראל (2018). "הכנסה בסיסית בישראל", פורום קהלת. נייר מדיניות מספר 42.

⁹ נתנזון, רובי, איתמר גולה, מיכל פורת וססיליה ליפוטסקי (2017). "הכנסה בסיסית אוניברסלית בישראל", מאקרו – המרכז לכלכלה מדינית.

¹⁰ <https://www.theguardian.com/commentisfree/2020/mar/20/america-coronavirus-recession-universal-basic-income>

המתנגדים לגישה טוענים שהכנסה אוניברסלית תשמש תמריץ לאי-יציאה לעבודה. אחרים טוענים שהמדינה תתקשה למצוא מקורות מימון למדיניות כזו. מנגד, התומכים ביישום הגישה מסבירים כי היא מתאימה במיוחד לתנאים הקשים של המשבר הנוכחי, שבהם יציאה לעבודה הופכת עבור אנשים רבים לבלתי-רלוונטית בגלל ההנחיות הבריאותיות ומציאת עבודה חדשה קשה מתמיד.

על-פי ההצעה שלנו, יש להעביר סכום קבוע שנע בין אלף לאלפיים שקל לכל מבוגר בישראל ללא התניה במבחן הכנסה. בנוסף, יש צורך להתחשב במספר הילדים במשק הבית, היות וקיים קשר חיובי בין עוני ובין מספר הנפשות במשפחה. סיוע בסכום של אלף עד אלפיים שקל למבוגר אינו עונה על הצרכים הבסיסיים ביותר של משקי בית עניים מרובי ילדים. משפחות אלה אמנם מקבלות כיום קצבאות ילדים, אבל בתנאים הנוכחיים יש צורך במתן עזרה נוספת. מובן כי חלק מהמשפחות בישראל אינן זקוקות באופן דחוף לקצבה כזו, אבל הבירור יארך זמן רב ויצריך משאבים כספיים אדירים. אנו סבורים כי ניתן למצוא מימון לתוכנית הכנסה אוניברסלית, שתטיב עם חלקים גדולים מאוד מהציבור הישראלי, על-ידי שינוי חלק מהיעדים של תוכנית הסיוע הממשלתית הקיימת. סיוע בסכומים גבוהים לחברות הגדולות במשק איננו חשוב או יעיל יותר – גם מבחינה כלכלית – מסיוע לשכבות החלשות שנקלעו למשבר שלא מבחירתן.

בטבלה 4 מחושבת העלות החודשית של מדיניות ההכנסה הבסיסית האוניברסלית על-פי 12 צירופים אפשריים של מענק לילד ומענק למבוגר. כך, לדוגמה, העלות החודשית על בסיס מענק של 1,000 שקל למבוגר ו-500 שקל לילד היא 7.3 מיליארד שקל.

טבלה 4: הכנסה בסיסית אוניברסלית – עלות חודשית בשקלים			
	500 לילד	600 לילד	700 לילד
1,000 למבוגר	7.3 מיליארד	7.6 מיליארד	7.9 מיליארד
1,200 למבוגר	8.5 מיליארד	8.8 מיליארד	9.1 מיליארד
1,500 למבוגר	10.2 מיליארד	10.5 מיליארד	10.8 מיליארד
2,000 למבוגר	13.1 מיליארד	13.4 מיליארד	13.7 מיליארד

הנתונים מתבססים על השנתון הסטטיסטי לשנת 2019, המכיל נתונים המעודכנים לסוף 2018.

נחזור ונדגיש כי הכוונה היא לתשלום הכנסה אוניברסלית לתקופה מוגבלת בלבד – עד ליציאה מהמשבר. לדעתנו, יישום של תוכנית דומה גם בימי שגרה נושא פוטנציאל רב ויכול לשפר משמעותית את רווחת הנזקקים בישראל ולחסוך מהם מכשולים ביורוקרטיים רבים. בנוסף, יש לתת את הדעת על אפקט המכפיל של הכנסה קבועה מסוג זה, בעיקר ביחס לעסקים קטנים. כך או כך, היריעה הנוכחית קצרה מכדי לקיים דיון מורכב זה.

ב. בטווח הארוך: תפנית היסטורית במצב התעסוקתי של החברה הערבית בישראל כפי שמדגים משבר הקורונה, המצב התעסוקתי של החברה הערבית בישראל הופך אותה לפגיעה במיוחד בכל משבר כלכלי שיתרחש בעתיד. בשנים האחרונות נערכו מחקרים רבים על המצב החברתי-כלכלי בישראל הכוללים תוכניות לשילוב הצעירים הערבים בשוק העבודה, בדגש על ענפים עתירי ידע ובאמצעות הנחה של תשתיות חזקות בתחומי החינוך והתעסוקה המקומית. המשבר הנוכחי רק מחזק את הרלוונטיות של תוכניות אלו, שעדיף להתחיל את יישומן מיד לאחר המשבר.¹¹ במלים אחרות, זו העת לתפנית היסטורית במעמד של האוכלוסייה הערבית בישראל. יש בנמצא תוכניות מקצועיות למכביר – כעת יש רק צורך ברצון פוליטי.

בנוסף, על-מנת להתכונן למשברים עתידיים, כולל התפרצויות נוספות של מגיפת הקורונה, יש לשפר באופן משמעותי את מצב התשתיות בכפרים הבדואיים הלא-מוכרים בנגב, שבהם מתגוררים יותר מ-80 אלף איש. מצב התשתיות לא רק גורם לפגיעה כלכלית קשה בתושבים, אלא משאיר תלמידים וסטודנטים כשהם מנותקים לחלוטין ממערכת החינוך בגלל היעדר חיבור לחשמל ולרשת התקשורת. ביישובים כאלה גם קשה מאוד להשתמש בכללי הבידוד והריחוק החברתי, מאחר שהמשפחות הבדואיות מתגוררות במבנים ארעיים וצפופים. כתוצאה מכך, ברוב המקרים אין אפשרות להקצות חדרים נפרדים לבידוד נדבקים. בהיעדר תנאים בסיסיים כמו מים זורמים וחיבור לחשמל ולמערכת סניטרית, גם משפחות שלמות אינן יכולות להיכנס לבידוד. מצב זה פוגע גם בתושבי הכפרים וגם בחברה הישראלית כולה.

¹¹ראו, למשל: ג'בארין, יוסף (2007). "אסטרטגיה לפיתוח התעסוקה בקרב הערבים בארץ ישראל – חזון הרחבתו של המעמד הבינוני בישראל", מוסד שמואל נאמן.